

Sanusse

sateenkarinuoren kohtaamisen ABC

Toisinaan keskustelu palveluissa saattaa loppua ammattilaisen liikoan varovaisuuteen sateenkaarevuutta käsittelevissä keskusteluissa, vaikka todellisuudessa olisikin kova halu ymmärtää asiakasta.

Voit näyttää nuorelle olevasi tukena sanomalla kohteliaasti mutta suoraan, että et ole varma sanoistasi. Voit sanoa suoraan, ettet ole varma käytätkö oikeita sanoja, ja pyytää asiakasta tarvittaessa korjaamaan käyttämiäsi termejä.

Käyttäydy aina hyvien käytöstapojen mukaan, vaikka käsiteltävä aihe olisikin sinulle vieras. **Uskalla sanoa, jos et tiedä jotain.** Muista että voit aina oppia asiakkaaltasi. Vältä puolustuskaannalle menemistä.

Keskeisintä on pyrkiä saamaan asiakkaalle tunne siitä, että hän tulee nähdyksi. Anna ihmisten itse määritellä omaa itseään kuvaavat sanat. Ruotsin ja englanninkielisessä palvelussa kysy pronominia, jota asiakas haluaa käytettävän.

**Alussa käytä
sukupuolineutraaleja sanoja**
kuten lapsi, vanhempi,
kumppani, sisarus jne.
Myöhemmin voit muokata
kielenkäyttöäsi asiakkaan
käyttämien sanojen mukaiseksi.

Puutu aina muiden ihmisten ja asiakkaiden epäasialliseen puheeseen ja käytökseen välittömästi.

Tiedosta sateenkaarevuuteen liittyvät haasteet fyysiselle ja psyykkiselle terveydelle. Muista kuitenkin ottaa huomioon myös se, että sateenkaari-identiteetti voi myös olla iso voimavara.

On tärkeää tiedostaa, milloin sateenkaarevalla identiteetillä on merkitystä ja milloin ei. Sensitiivisen kohtaamisen esteeksi voi muodostua niin identiteetin merkitykseen takertuminen kuin sen sivuuttaminenkin.

Mikäli henkilön sukupuoli-identiteetti tai seksuaalisuus eivät liity käsiteltävään aiheeseen, ei niitä tule silloin käsitellä. Myös kirjauksista ja ennakkotiedoista tulee jättää nämä tiedot pois, mikäli niillä ei ole käsiteltävän asian kannalta merkitystä.

Vältä vitsailua sateenkaariasioista. Se ei ole hauskaa, sillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä ei ole yhteiskunnassa vielä yhtä turvallista asemaa ja oikeutta kiusaamattomuuteen kuin muilla. Toisen identiteettiin liittyvä vitsailu satuttaa paljon syvemmin, kuin luultavasti osaat kuvitellakaan.

Ota selvää, keille kaikille asiakas on identiteetistään avoin ja kunnioita sitä. Mikäli nuori uskaltaa kertoa sinulle sateenkaarevasta identiteetistään, kiitä nuorta luottamuksesta. Voit kiittää jopa korostetusti, mikäli nuori ei ole aikaisemmin identiteetistään kertonut.

Älä oleta tietäväsi asiakkaan sukupuolta.

Et voi kehon tai ulkonäön perusteella.
Älä korosta sukupuolta, sillä et voi sitä
tietää. Joissakin palveluissa sukupuolen
tietäminen on kuitenkin oleellista. Tällöin
voit kysyä mitä sukupuolta henkilö
edustaa.

Muista että kaikki tekevät virheitä.

Älä takerru virheeseen. Pyydä anteeksi, korjaa puhettasi ja siirry eteenpäin.

Jos kuitenkin huomaat virheen vasta tapaamisen jälkeen, älä unohda sitä. Korjaa virhe seuraavalla tapaamisella ja pyydä anteeksi.

Sanoita järjestelmän normatiivisuutta.

Esimerkiksi nuoren täyttäessä lomakkeita, voit huomioida kysymysten normatiivisuuden pahoittelemalla sitä ääneen. Voit kannustaa nuorta kysymään jatkokysymyksiä, mikäli joku kohta tuntuu haastavalta sen normatiivisuuden takia.

Vähemmistöstressi on vähemmistöaseman aiheuttamaa kroonista stressiä. Vähemmistöstressin aiheuttaja on yhteiskunta, jossa heteroseksuaalisuus ja cisukupuolisuus ovat normeja. Yhteiskunta aiheuttaa vähemmistöihin kuuluville henkilöille jatkuvaa rakenteellisista ja sosiaalisista olosuhteista johtuvaa kuormitusta.

Nuori tulee aina kohdata ensisijaisesti
persoonana – **ei siis seksuaalisena
suuntautumisena tai sukupuoli-
identiteettinä**. Ammatilaisen tulisi pyrkiä
kohtaamaan kaikki asiakkaat
moninaisuutta olettaen.

Ei voida sanoa yhtä tapaa, miten sateenkaarinuoret tulisi kohdata.

Jokainen nuori on yksilö.

Tärkeintä kohtaamisissa on pyrkiä olemaan nuorelle läsnä.

Keskeistä on se, että toinen kokee tulevansa nähdyksi. Tämä sisältää sen, että antaa ihmisten itse määritellä omaa itseään kuvaavat sanat.

Deadnamelle ei ole vakiintunutta suomenkielistä termiä, mutta esimerkiksi kuollut nimi, haamu- tai raatonimeä saatetaan käyttää.

Deadname on nimi, joka transihmisellä on ollut käytössä jossain vaiheessa elämäänsä, mutta jolla hän ei enää halua tulla kutsutuksi.

Sukupuolidysforia tarkoittaa sukupuoliristiriidan aiheuttamaa pahaa oloa ja ahdistusta. Sukupuoliristiriitaa aiheuttaa muun muassa se, jos sukupuoli-identiteetti on ristiriidassa henkilön syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa tai identiteetti ei vastaa muiden ulospäin näkemää sukupuolta.

Lhbtq tai hlbtq – Homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit – kirjainyhdistelmällä viitataan seksuaali – ja sukupuolivähemmistöihin.

Lyhenteestä on eri versioita riippuen siitä, mihin ryhmiin halutaan viitata. Esimerkiksi lyhenne lhbtqa sisältää myös aseksuaalit ja asteriski viittaa transidentiteettien moninaisuuteen. Ruotsiksi lyhenne on useimmin kirjoitettu hbtq ja englanniksi lgbti.

Kaappi on metafora avoimuuskysymyksille. **Henkilö on kaapissa, jos hän ei ole kertonut muille seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään.** Ihminen voi olla kaapissa niin muille ihmisille kuin itselleenkin. Kaapissa olevan sateenkaari-ihmisen täytyy uudelleen ja uudelleen "tulla kaapista ulos" eli kertoa erikseen, että on jotain muuta kuin muut olettavat.

Polyamoria tarkoittaa yhtä vastuullisen monisuhteisuuden muotoa. Termi ei määrittele henkilön seksuaalista suuntautumista. Vastuullisella monisuhteisuudella viitataan romanttisiin ja/tai seksuaalisiin intiimisuhteisiin, joissa on enemmän kuin kaksi osapuolta tai osapuolilla on rinnakkain useampia suhteita. Vastuullinen monisuhteisuus tapahtuu kaikkien osapuolten yhteisymmärryksessä.

Transfobia, bifobia ja homofobia tarkoittavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa, tosiasioihin perustumatonta vihaa, pelkoa, vastenmielisyyttä ja syrjintää.

Sukupuolineutraalius ja -sensitiivisyys ovat toisistaan eriäviä ajattelutapoja.

Sukupuolineutraaliudessa ei oteta huomioon sukupuolta tai sen erilaisia merkityksiä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Sukupuolisensitiivisyydessä otetaan huomioon sukupuoli sekä siihen liittyvät normit yhteiskunnan ja yksilön tasolla mahdollistaen kasvatuksessa jokaisen lapsen tila olla oma itsensä - tyttönä, poikana tai muuna. **Pyri palvelussa sukupuolisensitiivisyyteen.**

Luotettavaa tukea ja tietoa:

yhdenvertaisuus.fi

thl.fi (tietopaketti sateenkaarilapsista
ja -nuorista ammattilaisille)

seta.fi/sateenkaaritieto

Älä sukupuolita materiaa, värejä, ominaisuuksia tai tekoja. Ei ole olemassa binäärisiä miesten ja naisten töitä tai tyttöjen ja poikien värejä ja leikkejä.

Sukupuoli on moninaisten piirteiden kirjo. Kirjoon kuuluu enemmistö, eli cis-sukupuoli, vähemmistö, eli transsukupuoli, sekä kaikkea siltä väliltä.

Lue lisää ohjelappusen termistöstä

Kutsu vastaanotolla jokaista tämän toivomalla nimellä riippumatta siitä, mikä virallinen nimi on.

Vanhan elämän esiintuominen esimerkiksi vanhaa nimeä käyttämällä voi tuoda hyvinkin kipeitä muistoja asiakkaalle. Vanhan nimen käyttö myös viestii nuorelle, ettei hänen sukupuoltaan – eli häntä – oteta todesta. Tämä tappaa nuoren luottamuksen ammattilaiseen.

Transprosessissa eli transitiiossa
sukupuoli korjataan – ei vaihdeta.

Intersukupuolisuus tarkoittaa laajaa joukkoa erilaisia kehon muunnelmia, joissa sukupuolitetut kehonpiirteet kuten esimerkiksi kromosomit tai sukuelimet eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset.

Intersukupuolisuus on hyvä ja luonnollinen todennus sille, ettei ihmisiä voi biologisestikaan tarkasteltuna jakaa kahteen sukupuoleen.

Muunsukupuolinen ihminen voi olla sekä nainen että mies, jotain niiden väliltä tai jotain tämän jaon ulkopuolelta.

Muunsukupuolisuus voi toimia kattokäsitteenä muillekin ei-binäärisille sukupuoli-identiteeteille, esim. sukupuoliaton ja gender fluid. Kaikki binäärisen sukupuolijaon ulkopuolella olevat eivät koe termiä sukupuoli-identiteetikseen.

Mikäli vastaanotollesi tulee henkilö, joka kertoo, ettei tunne sukupuoltaan omakseen, ota selvää hänelle sopivista tuki- ja korjausvaihtoehdoista. Keskustele lähetteestä transtutkimukseen ja ohjaa nuori sinne, mikäli hän niin kokee sopivaksi.

Transvestiteetti on henkilö, joka haluaa ilmaista toista binääristä sukupuolta kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty esimerkiksi laittautumalla tai pukeutumalla.

Transvestiteetti on usein tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa eikä halua sitä lähteä lääketieteellisesti tai juridisesti korjaamaan. Transvestiteetti tulee kohdata siinä sukupuoleessa, jota hän sillä hetkellä ilmentää.

Auta nuorta uskomaan ja ymmärtämään, ettei hän ole vääränlainen, vaan ympäristössä ja yhteiskunnan rakenteissa on ongelmallisia asenteita. Anna nuorelle lisää tietoa sukupuolen itsemäärityksestä ja sukupuoli-identiteetistä.

Tunnista ja sanoita nuoren kokemaa dysforiaa. Joskus dysforia voi ilmentyä epämääräisenä pahana olona, johon aikuisen hyväksyvä suhtautuminen voi helpottaa. Ohjeista nuorta kokeilemaan ahdistusta ja dysforiaa lievittäviä harjoituksia.

Selvitä onko nuorella kestävä tukiverkko sukupuoliristiriidan keskellä. Vahvista mahdollisuuksien mukaan vanhempien ja perheen kykyä olla tukena.

Heteronormatiivisuus eli hetero-oletus tarkoittaa sitä, että uuden ihmisen oletetaan olevan **seksuaaliselta suuntautumiseltaan aina hetero**. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisena sinun on hylättävä tällaiset oletukset täysin.

Älä oleta seksuaalisen suuntautumisen perusteella mitään siitä, minkälainen ihminen asiakas on. Et voi seksuaalisen suuntautumisen perusteella esimerkiksi tietää mitään asiakkaan ihmissuhteista etkä seksielämästä.

Voit luoda vastaanotollesi turvallista tilaa pienillä asioilla. Voit esimerkiksi laittaa sateenkaarilipun esille johonkin tapaamisesi tilaan. Tällä voit viestiä sateenkaarinuorelle sitä, että hän on tervetullut palveluun omana itsenään, vaikka palvelussa ei sateenkaarevuutta käsiteltäisikään.

Poista heteronormatiivinen sanasto käyttämästäsi kielestä kaikkien asiakkaiden kanssa. Tämä parantaa seksuaalivähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden asemaa palveluissa ja helpottaa sateenkaarevuuden esille tuomista.

Kokemukset syrjinnästä tai negatiivisista asenteista voivat saada nuoren tietoisesti salaamaan identiteettinsä. Seksuaalisen suuntautumisen kertomatta jättävä nuori joutuu peittämään itsestään ja elämästään monia tärkeitä puolia esimerkiksi rakkaussuhteisiin, seurusteluun, perheeseen tai omiin läheisiin liittyen.

Sateenkaarinuorille aikuisuuteen liittyvät kysymykset kuten vakaa monogaminen parisuhde, lasten hankkiminen, perheen perustaminen voivat näyttäytyä hyvinkin erilaisina tai haasteellisina. On muistettava, että kaikki eivät tavoittele tai halua perhettä tai parisuhdetta.

Aseksuaalisuus voi olla seksuaalinen suuntautuminen, mutta lempinimeltään “ace” tai “ässä” voi määritellä seksuaalisen suuntautumisen myös vetovoiman kohteen ja oman sukupuolen perusteella. Aseksuaalisuus on kattotermi – tutustu myös esimerkiksi demi- ja autoseksuaalisuuteen.

Aseksuaali ei koe seksuaalista vetovoimaa ollenkaan tai kokee sitä hyvin vähäisissä määrissä muita henkilöitä kohtaan. Aseksuaalit voivat kuitenkin kokea muunlaista vetovoimaa muihin ihmisiin, esimerkiksi romanttista. Ei ole yhtä oikeaa tapaa olla aseksuaali, joten aseksuaalisuus voi ilmentyä monissa eri muodoissa.

Romanttinen vetovoima on tunne, jossa ihminen vetovoiman kohteen kanssa romanttiseen kontaktiin.

Käsitteeseen kuuluu esim: aromanttisuus, heteroromanttisuus, polyromanttisuus.

Seksuaalinen vetovoima on tunne, jossa ihminen haluaa vetovoiman kohteen kanssa seksuaaliseen kontaktiin.

Käsitteeseen kuuluu esim: aseksuaalisuus, homoseksuaalisuus, polyseksuaalisuus.

Vetovoimia on erilaisia, esim biromanttinen homomies voi ihastua romanttisesti myös naisiin, vaikkei kokisi seksuaalista vetovoimaa.

Aromanttisuus tarkoittaa romanttisuuden muotoa samoin kuin esimerkiksi panromanttisuus, heteroromanttisuus ja homoromanttisuus. Aro eli aromanttinen henkilö ei juurikaan koe romanttista vetovoimaa mitään sukupuolta kohtaan.

Aseksuaalisuus on monelle tuntematon asia ja siitä on valitettavan vähän julkista keskustelua ja representaatiota.

Nuori voi tuntea itsensä vialliseksi tai ulkopuoliseksi seksuaalista heräämistä korostavan kasvatusmateriaalin ympäröimänä, jos hän ei koe seksuaalista vetovoimaa mihinkään sukupuoleen. Kaikilla on oikeus itsensä määrittelyyn sekä sen mahdollistavaan tietoon ja sanastoon.

Älä sivuuta tai väistä keskustelua,
vaikka aihe tuntuisi itsestäsi vaikealta.
Pyydä kohteliaasti nuorta kertomaan
lisää aiheen merkityksestä tai siihen
liittyvistä tarpeista.

Mieti, mitkä sinun elämässäsi ovat niitä yleisiä lokeroiteja, jotka voivat vaikuttaa jarruttavasti sateenkaarinuoren kohtaamiseen.

Mieti, miten omat käsityksesi auttavat asiakasta heidän ongelmissaan.
Lisäävätkö ne hyvinvointia vai kenties pahoinvointia?

Oletko joutunut joskus tilanteeseen, jossa toinen henkilö on olettanut sinun olevan aivan erilainen ulkoisen asian perusteella? Kuinka tilanne ratkesi ja millaisia tunteita se herätti sinussa?

Tarkastele palveluidenne yhdenvertaisuutta eri identiteeteistä käsin - onko kaikenlainen moninaisuus huomioitu? Saavatko erilaiset vähemmistöt palveluja yhtä kattavasti kuin muutkin?

Tarkastele, onko sinulla jokin käsitys
"normaalista" rakkaussuhteesta.

Vaikuttaako se
asiakaskohtaamiseen? Näkyykö se
puheessasi?

Tarkastele, onko sinulla yhdenvertaisen kohtaamisen perustiedot ja sateenkaarevat termit hallussa. Onko omaa alaa syventävä tieto muistissa ja päivitätkö sitä systemaattisesti?

Milloin sinulla syntyy oletus siitä, että ihminen on jonkinlainen, koska kuuluu tiettyyn ihmisryhmään?

Tiedosta tekemäsi oletus. Mieti tapoja, miten pääset oletuksesta irti.

Kuinka paljon monimuotoisuudella olisi tilaa ilman lokeroiteja, asenteita ja normeja? Kuinka paljon ensikohtaamisen ennakko-oletukset vaikeuttavat seksuaalisuuden ja sukupuolen monimuotoisuuden esiintulemistä?

Tutki omia käsityksiäsi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä sekä omien asenteidesi vaikutuksia tarjoamaasi palveluun.

Onko tiedossasi, mihin palveluihin sateenkaarinuori voidaan ohjata? Osaatko ohjata mahdollisesti vertaistukiryhmään, seksuaaliterapeutille tai sukupuoli-identiteetin tutkimusjaksolle?

Tunnista työssäsi, että nuori voi kuulua useaan vähemmistöön samanaikaisesti.

Nuori voi esimerkiksi olla maahanmuuttajataustainen sekä transsukupuolinen.